

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 223 (10208)

1976 чылдың сентябрь 21, вторник

1925 чылда
үндүрүлгөсү

Өртү
2 көп.

САВАҢНЫ САРААТТААР

Хову ажилдарының
хүн демдеглели

Республиканың хову-шөлдеринде дүжүт ажаалдазы амгы
бо хүннерде кидин тулук. Дүжүт чедир тараа ажаалдазының
оперативтиг медээзи бо:

Районнар	Ажаар тарааның пакы (га-биле)	кескөө (га-биле)	бастыр- галы (га- биле)
Бай-Тайга	4790	2555	2430
Барыш-Хемчин	9700	4805	4805
Өвүр	250	—	—
Чөөн-Хемчин	30095	7773	6500
Улуг-Хем	31500	13915	9699
Таңды	57187	24589	16107
Тажу	1300	180	180
Наа-Хем	39005	19211	10553
Тес-Хем	38929	1076	1076
Эрзин	4300	2380	2051
Кызыл	35899	18165	14252
Бии-Хем	26777	5734	1933
Республикада	244632	100383	69586

Эрткен үш хонукта кескен тарааның өзүлдези республикада
ниттизи-биле 11434 гектар болуп турар, а 12489 гек-
тар чериниң тарааны бастырткан.

Бо көргүзүлгөрдөн тараа ажаал алышканының темпили
оожум чоруп турар деп чүве тодаргай-дыр. Дыка хей ажил-
агыйларда ажилды организастап турарында четтестер бар
болгаш техниканы куду деңгелде амыгнал турарындан
бир комбайн хүнде-ле чүгө 5,4 гектар тарааны тавычалай
кестирип, дорт бастырып турар.

Ажилдың темпирин дүргөдери СЭКП-ниң область ком-
итетиниң хову ажилдарының мурнуна салып турар
чугула сорулганы болуп. Чүгө бир хүн иштинде тарааны 7
муң гектар черге кестирип база 9 муң гектар черге бастырып
турар болза, олар дүжүтү эки хууса эштинде болгаш чи-
дирг чокка ажаал ап болурлар.

Ажаалда ажилын чорударына сентябрының сөөлгү он хо-
нуу шиттирлик үе болуп умурлуг.

Бир эвес ажил-агый бүрүзүңе комбайннарны ажилгаарын
эки кылдыр организастап тургузар болза, ол сорулганы шит-
тирлеп болур. Сөөлгү үеде комбайннарны ажилдашканы
Наа-Хем, Эрзин, Улуг-Хем районнарның колхозтарында
болгаш совхозтарында элээн өскөн. Өске районнарның, чи-
жээлээрге, Бии-Хем, Тес-Хем, Чөөн-Хемчин районнарның
ажыл-агыйларында комбайннарның бүдүрүкчүлүгү тараа не-
мелдезиниң негеделеринге ам-даа дүшүсө.

Ажаалда комплекзиниң үчүгүлүгү бүрүзүңе ажилдарның
темпилини күштелдирерин үе-шаг шыңгыы негей берген.
Оң-биле нады, республиканың ажил-агыйларының хей ке-
лиинде үреин белеткел, күсүк чер акарылганы, картофель
болгаш нога ажаалдазы конук оожум чоруп турар.

Ажаалда ажилының эң чугула эвези—саваны ажаары
болуп. Тараа шөлдеринден ажаал алган саван болза күсүк чер
акарылганы дүргөдери бээр, ажаар бээр, ажаар
сөөлүңде, саван болза мал чеминиң баазатының улуг
мурлавыры болуп дээрзи кижин бүрүзүңе билдингир. Саваны
ажылгаары республиканың колхозтарында болгаш совхозта-
рында мал чеминиң 20—25 хуу мурлавырын тургузар сорул-
ганы шиттирлээр органы бээр. Ындыг сорулганы Назарстан-
ның партия-ажыл-агый активиниң чөвүлө хуралына боду-
нуң чугаазына СЭКП ТН-ниң Чингине секретары эш Леонид
Ильич Брежнев салган болгай. Оң-биле нады ол черитүң чу-
гулазын Тываның малчынарына сөөлгү ийн кыштаглаш-
канын берге чиктерип бүзүредип турар. Ынчан малга чөм
кылдыр саваны Саян артындан сөөртүп турган болгай.

Ол чиккен шын түңгелди «Революцияның чалбыжы»,
«УТНА-ның 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар-
ның, Көдээ ажил-агыйның дуржуга станциязының, Наа-
Хемде «Коммунизмче орун» колхозтун удуруткучлары кыл-
ган болгаш олар ам ажаал алышкын агрегаттарының сөв-
биле саваны пресстээрин база сарааттаарын организастап
чоруткан.

Ниттизи-биле республикада саваны 23964 гектар тараа
шөлүндөн ажаал алган. Ол ажилды Чөөн-Хемчин районда ба-
гай чорудуп турар. Саваның ында чүгө 460 гектар черден
ажаалган, а тарааны 6500 гектар черден бастырган. Барыш-
Хемчин болгаш Таңды районнарда ажил-агыйлар саваны
пресстээрин база сарааттаарын эң-не эвези күштер-биле чо-
рудуп келген. Оң-биле нады чамдык көлөктөрдө болгаш сов-
хозтарда, чижээлээрге, «Ан-Турут» болгаш «Адан-Маздыр»
совхозтарда, Кызыл районнуң «Х Улуг Хурал» колхозта хо-
лосинчилерин багай герметизастаанындан хей саваны чи-
дирип, кыска сытыг тарааның саванын чолдактай кезип
турар.

Ол чорук ажил-агыйларның удуруткучларының болгаш
тускай эртемниглериниң күсүк ажилдарының бүгү комплексто-
рин күсүдириниң хыналдазын хайгаарайын турарындан бооп
турар.

Ховуның күсүк бүгү комплекзиниң ажилдары-биле нады
саван ажаалдазын бедик темпир-биле чорудары эргөжөн чу-
гула. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүңе саваны бүрүн болган
болгаш сарааттаан турар умурлуг.

СИГЕН, ТАРАА: ҮЕ МАНАВАС

А Ж А А Л Д А Д А М У Р Н А К Ч Ы Л А Р

КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

«Шың солук Куш-ажылчы
алдар туугун бөөн Чөөн-Хем-
чик районда СЭКП-ниң XXII
сездине аттыг совхозтун
чолочулар, Тыва АССР-
ниң Дээди Совединиң делегу-
ды Дадар-оол Доржуевич САТ-
КА тураскаалып көдүрөт.

Ол бо дүжүт ажаалдазының
үзүндө планын ооналдазын
чедиишкениг күсүдөп, бир
хүнде-ле 20 чедир рейсти ки-
лел, бежең ажыг тонна тараа-
ны шаңче сөөртүп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң Алма-
Атага чугаазы «Улуг-Хая»
совхозтун тараажыларының
хей-агый көдүргөн. Ам олар-
ның аразында дүжүтү дүр-
ген болгаш чидирг чок ажаар
дөш социалисттик чарыш
улам калбарган.

Совхозтун дирекциязы,
партиоу болгаш ажилдың
комитети сөөлгү беш хонук-
тун түнелин үдүргөн, чарыш-
тың негеделин баагар
шаңжаларын тыгаскан. Ком-
мунист Валерий Кызыл-оол

Онту беш чылдың баштайга
чылымын дүжүтүп ажаар
дөш демисел Бай-Тайга рай-
онунуң «Мурнакчы» колхозта
нап тулук. Ылаа бир муң
ажыг гектар тараа културалары-
ның ден кезин ажаатты-
ган. Оң алыгын дүжүт гек-
тардан ортума-биле чеди,
а сугаттың черлерден —
14—15 пентер чедип турар.
Мылкыг дүжүтү чокуу
чыларда ап көрбөз бис.

Тараажылар ортузунда со-
циалисттик чарыш калбарган.
Оң мурнуку оодурун комбай-
нарлардан Лиске Херек, Вик-
тор Сарыг-Донгак, чолочу-
лардан Халып-оол Ак-оол, Хер-
тек Хурай-оол олар кыта-даа
алыспайн турар.

«Мурнакчы» колхозтун
шаңжалы тараа сөөрткөн
машиналар шурун турар.
Онту беш чылдың баштайга
чылымын дүжүтүп ол колхоз-
тун дорт шаңы дөшкөн. Олар-
ның эргелекчилери Херек Ка-
раптап, Александр Хертек
болгаш өскөлдөр-даа ажилды
эки организастааннар.

Шаңжалда ажил-ишчилер-
ниң колдуу—ажылдар. Олар-
га өске колхозчулар база ду-
залашып турар. Оларын

дун ажаалда эвези-биле бирги
черин алган. Масың-оол
Эрик-оол, Дойду Чаш-оол олар
комбайнлар аразында чарыш-
тың социалисттик чарыш
лаштыг тыгасканы болган.

Сентябрының бирги чары-
штында совхозта 2223 гектар
пакыт тараа, оң иштинде
1428 гектар кызыл-тас ажаал-
тылган. 385 тонна тараа ша-
ла дүшкөн, оң 61 тонна кү-
рүңе шыгжымыртып кирген.

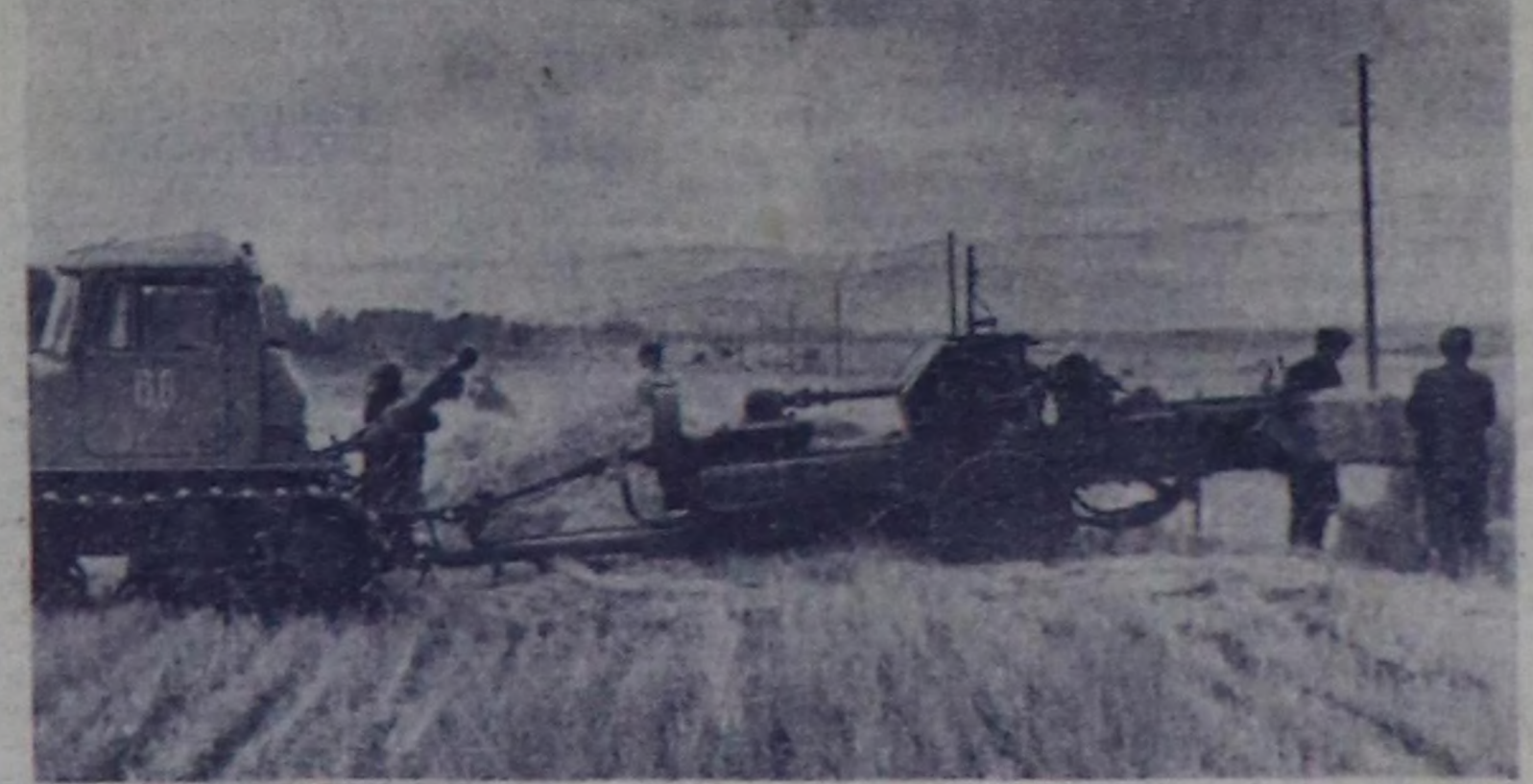
Н. КАРА-ООЛ.

Ажыл бачым, далаш. Тура-
соруткун комсомолчулар чаа
кескен ол тарааны чадай
ажып, чадым, кургай бер-
гени олаалар, арыгаш тура-
ры көргөн, кийи магадана
аргаск. Ол ажаалда тараа
арыгаш ийн агрегат хаара
тутунган.

Ажилдарының аразында со-
циалисттик чарышты оду кыл-
тыкан. Оң түнелин чогуур
үзүндө үлдүрүп, мурнакчы-
ларын шаңжал-мактап турар.
Эрткен он хонуктун түнелин-
де Эр-Хавакта шаң тыгаскан
болуп унон. Оң коллекти-
виниң шилчир вымелди бол-
гаш ажаалда колхоз
баштар чери, партиоу ты-
гаскан.

Комсомолчулар Александр
Хомутшун, Полина Херек, Се-
симма Хомутшун, Татьяна Дон-
гак болгаш өскөлдөр-даа хүн
нормалы 110—120 хуу күсүдө-
лөп, мурнакчылар болгай. Та-
раа арыгаш турар агрегат-
тың машинаны Салчак Дадар
база социалисттик чарышты
тигелтикан. Ол бо хүнпеге
чедир үш чүс ажыг тонна та-
рааны арыгаш.

К. СЕМИС-ООЛ,
К. ЧАМЗЫ.

Тарааны кестирген шөлдерден комбайн-
нар чоруду билең-ле трактор сөөрткөн
пресс машиналары жээр эгелзэн. «Куш-
ажылдың хостуу» совхозтун Чодураа са-
бырының механизаторлары саван пресстеп
турарын А. АИР чурунка тырттырган.

«Союз-22»: Черни тырттырганы

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Сентябрь 19-та космостун «Союз-22» кораблинге ажил хүнүнүн программаның кол узказы Черныш чурунка тырттырганы болган. Космонавтылар Валерий Быковский болгаш Владимир Алексеев Совет Экилелиниң девискээриниң дөшкөн районнарын, чижээ Азербайджан-нын, Мурнуу Уралдың, Барыш Сибириниң, Фергана шыназының, Таджикистан-нын, Якутияның, Магадан областың девискээрлерин, Байкал-Амур магистральның чөвн участогун чурунка тырттырган.

Аңгы-аңгы районнарның кыры-биле корабль ужуп эртип чорда спектрниң өл-
ла зоналарына аэрофотоырттырышканын база чоруткан.

Эртем шинчилелдериниң программанын баагар ажилда биологтук шенелдерин
чоруткан. Корабльди иштинде тургускан «биографистат» дээр херекселдин
дүдээзи-биле орбиталыг ужудуушкун үзүндө нарын үнүштерин чирбишкенин
өзүлдеңге дөшкөн чок чоруткун база аңы-бүрү динамикиг эскерлишкенин
салдарын сөөртүп көргөн. Балык байлаңнарының өзүлдезин болгаш хөгжүл-
дэзин шинчилээрин база уламчылаан.

Эштер Быковскийниң болгаш Алексеевтиң кадычыл байдалы эки. Космо-
стун «Союз-22» кораблин ужудуушкуну үргүлчүлөшкөн.

Германияның Федеративтиг Республиказынче Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң дугайында

ГФР-ниң федералдыг канц-
лери Г. Шмидтиң чалаан-би-
ле болган ийн талааларың
дугурулганын баагар СЭКП
ТН-ниң Чингине секретары
Л. И. Брежнев Германияның
Федеративтиг Республиказын-
га алыбын аян-чорууа кыл-
дыр. Ал-чоруткун хуу-
саалы немей дыңдадыр.

ДООСТУР ЧЕТКЕН

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның
корреспондентин И. Купи).
Казахстаның чер ажилдары
сентябрь 16-да сөөлгү,
24-ку миллион гектар черин
тараа кезилдеңче кирпи-
лэн. 19 миллион гектар чер-
де тавычаларын бастырып
доодулар.

Бодунай бүгү төгүзүңүн
иштинде кур чер илдинг бедик
темпагит тараа кезилде-
ңи көрүп көрбөз. Ол чорук
СЭКП-ниң XXV съездиниң
шияттирлериниң, Казахстан-
ның партия-ажыл-агый акти-
виниң чөвүлө хуралына
СЭКП ТН-ниң Чингине секре-
тары эш Л. И. Брежневтиң
чугаазына тараажыларының
кайгычкы хей-агый кирпи-
шкенин-биле доодулар.

Амгы үеде механизаторлар
чонок 8—10 хүнпегин иш-
тинде тавычаларын бастырып
дээр дээр дөшкөн оларын басты-
рышканын комбайннар тара-
рыштырып эгелзэн. Ажаал
алымкының ол сөөлгү опе-
ративына 90 муң ажыг аг-
регат амылдаар. 100 муң
ажыг автопоезд аласторлар-
же тараа даңкымыртып ки-
риртер.

Кур черде тараа кезилдең
чаа маадырларын череткен.
Чүс-чүс механизаторлар
сөөн нормаларын ийн
болгаш оон-даа хей катан
ажыг күсүктен болгаш ам-
даа улам-на хей гектарыны
кестирип база хей-хей
пентирлерин бастырып ту-
рар. Оларын аразында ка-
лың-даа 17 муң пентир ажыг
тарааны бастырган Кустай
областың механизаторлары
Ж. Писев, И. Проценко, В.
Ониа болгаш өскөлдөр-даа бар.
Кустайда «Карасукий»
совхозтун ажил комбайнери
Петр Кольф бир хүнде тараа
бастырмаганын 1050 пентир
чедирген. Тараа онн пентир-
дыг, кургаг болгаш улуг че-
мелити болган.

Күрүңге тараа садар та-
лаа-биле бедиктик социали-
стик хүзүлгелерин күсүдө-
лөп ажил-агыйларын саны
хүн бүр көдүрүп турар.

Фермаларга— четчир мал чемин

Ам чер ажилдарының кол
салып савар чүдүлдерин би-
разы—мал чемин бөлөөрү
болуп турар. СССР-ниң
ТСЭ-иниң лындашылал
алырга, сентябрының 13-ке
чедир чуртун колхозтарында
база совхозтарында 65 мил-
лион гектар ажил черин та-
раан болгаш чайгаар үңгөн
сигенин кескен, ол—пакының
97 хууу. Барык-ла 44 мил-
лион тонна сигени мадага-
лар черлерде чедирген. Ол
болза хереттенириниң 74
хууу болуп турар. Узбек,
Азербайжан, Эстон болгаш
Туркмен республикалары
ажыл-агыйлары саван бөлө-
көзүнүн планын ажыг күс-
сөткөн.

Чуртта пентил-биле барык-
ла 62 миллион тонна саван
база 4,8 миллион тонна саван
далганы белеттенин, ол
болза пакының 110 болгаш 107
хууу болуп турар.

Колхозтарын база совхоз-
тарын ажил-ишчилери са-
ваны, тараа кулдурун бол-
гаш өске-да бөдүң чемини
белеткен алырчыне улуг ки-
чигейли салып турар. Ын-
диг чемини ам 58,5 мил-
лион тонна акт баагар хү-
лөтөн.

(СЭТА).

ЧЕТНЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Онту беш чылдың баштай-
гы чылында Монгу-Тайга
районун ишчилери боттары-
нын мурнуга улуг соруга-
ларын салган. Олар СЭКП-ниң
XXV съездин чедиишкенин
уткааш, оон шиттирлерин
амдыралга боттадыларын
улуг-хууун кирип, кызы-
маккай ажилдап турарлар.

1976 чылдың эрткен сес-
айларында районун партия
организациязының удурутла-
зы-биле партиоунар, көдө
Советтер ишчилерин аразы-
га социалисттик чарышты кал-
бартып, калды баш санын
өстүрерин чедип ап, оон про-
дуктуг чорун бедилеп тур-
ган. Күрүңге эгт, дүк саар
планын чедиишкенин
күсүктен. Эрткен чылды бо
үең-биле деңгээрге, кымыс-
тыг болза мал—100,7 хуу, хой
—107 хуу, өштү—123 хуу,
чыгы—118 хуу өскөн.

Малдын чаш төзүн камга-
лап амыр талаа-биле ажил
база экижэн. Чүс башка
онааштыр 85-тен ору анай,
хураган, бызаа ап турган мал-
чынар 1975 чылда 29 кижин
турган болза, бо чылын олар-
нын саны 46 кижин болган.
Шалыкчыларын ачыманда
район ниттизи-биле бо чылын
төрүр чүс баш малга онааш-
тыр 83 хураганын, 77 анай-
ны, 67 азынаны, 90 кулууну
менди доруктурган. Хойжу
бригадалар аразында калбарган
социалисттик чарышка «Мал-
чың» колхозта №1 бригада
(бригадир Х. Салчак) төрүр
чүс баштан 95 хураганын,
«Мөгөн-Бүрөң» №3 брига-
да (бригадир С. Шырап) 85
хураганын алгаш, тилекчи-
лер болганнар.

Районун колхозтарында

мурнакчы малчынар хей.
Тейин Дамдын, Мочак-оол
Биче-оол, Салчак Куну, Па-
мы Монгу-оол, Ийм Хула-
оол болгаш өске-даа дуржу-
галыг калыкчылар төрүр чүс

иң-биле күсүдөп болур арга
бар.

Казахстаның партия-
ажыл-агый активиниң хура-
лыны СЭКП ТН-ниң Чингине
секретары эш Л. И. Брежнев-
тиң чугаазы танышкан, ку-
банчыларын улугерин баа-
гар районун ажил-ишчиле-
ри мал чөм белеткел тала-
зы-өл-е темпин дүрөткен.
Сөөлгү медал-биле алырга,
1100 тонна саван белетке-
тиг. Ол дээрже пакының
73,3 хууу. Ол ажаалда нит-
тизи-биле 365 кижин хаара ту-
туңгап, оларын колдуу хол
ажылды-биле ажилдап тур-
тар.

Малга быжыг чөм-суурун

тургузар талаа-биле калбар-
ган социалисттик чарышка
колхозтарда «Мөгөн-Бүрөң», бри-
гадалары «Малчың» колхоз-
тун Тосалайыг бригаданы тиги-
лэсип болуп келген. Оларга
СЭКП райкомунуң, райкүсүк
комуну ишчилер Кызыл ту-
тары тыгаскан болгаш ор-
тектиг барына-биле шаң-
наан.

Малга быжыг чөм-суурун
тургузар бүгү-ниттинин хер-
рээ турбур, чамдык албан
организациялар саван кезил-
деңге конок киржин турар.
Чижээлээрге, райпо, электри
станциязы, Мургу-Аксыйн
ортузак пиканы бо хүнпеге
чедир планын оонааларын
четес күсүдөп келген.

Малчынарның кыштагы-
рыңа амгы үеде барык 700
тонна саван чедирген, ол
азыла 9 трактор, 10 авто-
машина бажылаттыган бол-
гаш ол ажил ам-даа уламчы-

лап турар. Оон аңгыда район-
ун колхозтары 12 муң баш
мад кирер кадылдарын бол-
гаш мал чөм шыгжар скла-
дарын түзүүн немей шыган.

Ниттинин малдын азым-
бүрү чылааларындан алу
хораз чоруп бистин районда
ам-даа бар. Бо талаа-биле
бүрүлүг ажилдери чарыска-
лары хурааткен бис. Бо чет-
пестерин каталтавазы-биле чо-
гуур кемчелер алыгган.

Усугүлэ азымың четпес-
терин элп, ажилдың шына-
ры бедилп, Казахстаның
партия-ажыл-агый активиниң
хуралына эш Л. И. Брежнев-
тиң чугаазын удурутла боду-
ргаш, бүгү күжүстү иш-
тинде малын келир кыштап
менди амырарчыне улаанды-
рып турар бис.

О. ЛОПСАН-СЕРЕН,
Монгу-Тайга райкүсүк-
комун даргазы.

**УРУГЛАРГА БАЗА
СОЛУН КЫЛДЫР**

ТЕЛЕ-ВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ
МОСКВАДАН

7.30—«Кило аял-чоруктары-
ным клузу».

8.30—«Куштар байырдады».
Мультифильм.

8.40—8.50—Чапсар.

8.50—А. Твардовский—«Ору-
хажымызда байлы».

14.00 — мультфильм
МОСКВА ДА
15.00 — 4-й сезон чылдырдын Америкалык. 5-й сезон
«Калifornia» бөлүмү
Авторы — Валерий Зорин.
15.25 — «Иоланта». Фильм-опера.
17.00 — «Учс». Информастык программа.
17.30 — СССР-ини улустук артисттери Э. Максимов биле В. Васильев таанымал тур.
17.45 — «Советтик» чартер туурун демдегиле.
18.30 — «Эрияды» кинономиния. «Опачо» кыргынарар. Урач-тече

КЫЗЫДАН

21.40 — «Челюскинцы»
21.50 — Чарльз Чаплин, реклама.
МОСКВАДАН
22.00 — «Челен чымдарын Амур
риказы». 5-кн фильм.
«Калифорния богуну
Алфону-Валентин Зо-
рин»
22.25 — «Верасем» вокал-ин-
струменталдык ансам-
блдын концерт.
22.45 — «Эленинде арым». Доку-
менталдык телефильм.
23.00 — 23.30 — «Уе». Информа-

